

เผด็จการในกรอบข่าว : ประชาชนกับการรู้เท่าทันข่าว ในสังคมประชาธิปไตย

บทนำ : เมื่อ “เรื่องเล่า” เข้าแทนที่ “รายงาน”

ในโลกปัจจุบันที่ผู้คนคิดว่าตนเองเสพข่าวเพียงเพื่อติดตามความเป็นไปของสังคม สื่อมวลชนอาจกลับกลายเป็นโรงงานบรรจุความคิดที่แนบเนียนเกินกว่าที่เราจะจินตนาการถึงได้ ยิ่งในสถานะที่เส้นแบ่งระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็นพรมัว และการเล่าเรื่อง (narrating) ได้กลืนกินการรายงาน (report) สังคมประชาธิปไตยยิ่งต้องเผชิญกับภาวะเสี่ยงภัยจากการบิดเบือนในคราวของการวางตัวเป็นกลาง กรณีบทความเรื่อง “เผด็จการสร้างชาติ ประชาชน ‘อาวรณ์’ ผู้นำเข้มแข็งเศรษฐกิจรุ่ง” ที่เผยแพร่ในเว็บไซต์ของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางจนต้องถอดบทความดังกล่าวออกในเวลาไม่นาน มีอาจมองได้ว่าเป็นเพียงความผิดพลาดในเชิงบรรณาธิการ แต่ยังเป็นเครื่องสะท้อนคำถามว่า สื่อสาธารณะในสังคมไทยกำลังมีอาการป่วยทางอุดมการณ์หรือไม่ และหากป่วยจริง การรู้เท่าทันข่าว (news literacy) อาจไม่ใช่แค่เรื่องของผู้รับข่าวอีกต่อไป แต่คือคำถามใหญ่ต่อความรับผิดชอบของผู้นำเสนอในแง่ที่ว่า สื่อมวลชนเช่นนี้กำลังรับใช้ประชาชน หรือรับใช้อำนาจใดกันแน่ รวมถึงมีต้นตออะไรที่ทำให้บทความที่อุมชูเผด็จการ ผุดขึ้นมาจากองค์กรที่ขึ้นชื่อว่าเป็นสื่อสาธารณะ ซึ่งควรจะยืนหยัดในคุณค่าที่ยึดโยงกับประชาชน

ภาพที่ 1 : แบนเนอร์บทความ “เผด็จการสร้างชาติ ประชาชน ‘อาวรณ์’ ผู้นำเข้มแข็งเศรษฐกิจรุ่ง”

ที่มา : <https://shorturl.at/c74gc>

หลุดหรือตั้งใจ (ยังไม่มีใครทราบ) : บทความที่สั่นคลอนอำนาจของประชาชน

บทความเรื่อง “เผด็จการสร้างชาติ ประชาชน ‘อวรณ์’ ผู้นำเข้มแข็งเศรษฐกิจรุ่ง” เผยแพร่บนเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2568 แต่ภายหลังกลับถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักถึงความเหมาะสมของลักษณะเนื้อหา ในบรรดาผู้ที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์นั้น ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ตั้งคำถามเกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหาที่อาจเข้าข่ายส่งเสริมระบอบเผด็จการ รวมถึงขาดมุมมองที่รอบด้านในการนำเสนอข้อมูล จนนำไปสู่ความเข้าใจผิดและอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง (มติชนออนไลน์ 2568) จนกระทั่งวันที่ 4 มีนาคม 2568 ไทยพีบีเอสจึงได้ออกแถลงการณ์ขอรับคำติ โดยระบุว่า การเผยแพร่บทความดังกล่าวมีลักษณะไม่รอบด้านเพียงพอ และอาจก่อให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือความขัดแย้งในสังคม จึงตัดสินใจถอดบทความออกจากทุกแพลตฟอร์ม พร้อมประกาศว่าจะดำเนินการตรวจสอบต้นตอของความผิดพลาดในกระบวนการนำเสนออย่างโปร่งใส แต่จนถึงวันนี้ ต้นตอของความผิดพลาดด้วยเหตุผลกลใดก็ตามกลับยังมิได้มีการประกาศหรือชี้แจงให้ชัดเจนต่อสังคมแต่อย่างใด

ในแง่หนึ่ง การปรากฏตัวของบทความที่สนับสนุนแนวคิดเผด็จการบนแพลตฟอร์มของ ไทยพีบีเอส โดยขาดการไตร่ตรองในเชิงสาระหรือมุมมองวิพากษ์ ไม่ต่างไปจากการชูธงเชิญชวนให้ผู้อ่านหลงเชื่อในประสิทธิผลของระบอบอำนาจเบ็ดเสร็จอย่างหน้าตาเฉย ทั้งที่ชื่อชั้นของไทยพีบีเอสควรจะรักษาคุณภาพเนื้อหา ความเป็นกลางในการนำเสนอข้อมูล และความรับผิดชอบต่อสังคมประชาธิปไตย การปล่อยให้บทความที่อาจสื่อสารให้ประชาชนอดหุนฮั่นฮุนเผด็จการ เล็ดลอดออกสู่ปริมณฑลสาธารณะ จึงเปรียบเสมือนการประกาศถึงความล้มเหลวในระบบกลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร ที่สื่อสาธารณะเองควรจะเป็นภูมิคุ้มกันให้กับประชาชนซึ่งเฝ้าติดตามและหวังพึ่งพาให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างเป็นธรรม

ความเป็นสื่อสาธารณะของไทยพีบีเอส ไม่ได้หมายถึงการนำเสนอข่าวที่น่าเชื่อถือ แต่ยังคงรวมถึงการวางมาตรฐานด้านจริยธรรมของสื่อมวลชน การตรวจสอบแหล่งที่มา และการหมั่นตรวจทานมุมมองที่อาจโน้มเอียง เพื่อไม่ให้ตนเองถูกใช้หรือเต็มใจที่จะทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของกลุ่มก้อนทางการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เมื่อปรากฏว่าบทความที่มีแนวโน้มเกื้อหนุนระบอบเผด็จการถูกปล่อยออกมาพร้อมกับข้อมูลที่ไม่รอบด้าน สถานะและความน่าเชื่อถือของสื่อสาธารณะดังกล่าวย่อมถูกเขย่าจนสั่นคลอน เพราะประชาชนย่อมมีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะตั้งคำถามถึงเจตนาเบื้องหลังการผลิตข่าวสารในลักษณะนี้ และเกิดความสงสัยได้ต่อไปว่าจะมีอีกสักกี่ครั้ง ที่สิ่งที่เรียกว่าข้อเท็จจริงได้ถูกปรับเปลี่ยนให้รับใช้การเมือง หรืออุดมการณ์ทางการเมืองบางแบบอย่างแนบเนียน โดยมีสื่อมวลชนเป็นตัวกระทำ

แม้ท้ายที่สุด ไทยพีบีเอสจะออกแถลงการณ์ขออภัยและรับผิดชอบต่อความดังกล่าวออกจากทุกแพลตฟอร์ม แต่การกระทำที่งูกละหุกเช่นนี้กลับยิ่งเผยให้เห็นถึงวัฒนธรรมตามแก้ที่หลังแทนการป้องกันไว้ก่อน ซึ่งไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของประชาชนที่ต้องการข้อมูลรอบด้านและโปร่งใสจากสื่อมวลชนตั้งแต่แรก กรณีดังกล่าวนี้นับเป็นบทเรียนเชิงโครงสร้างของการบริหารจัดการสื่อสารสาธารณะ ที่ไม่เพียงต้องมีระบบตรวจสอบความถูกต้องและความสมดุลของสารเท่านั้น แต่ยังต้องปลูกฝังจิตวิญญาณความรับผิดชอบต่อผลสะท้อนทางสังคมของเนื้อหาที่ตนผลิต ผู้ถืออำนาจในองค์กรควรตระหนักว่าสื่อสาธารณะไม่ควรเป็นที่ยืนของการเชิดชูอำนาจเผด็จการ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม และหากปล่อยให้ความผิดพลาดเช่นนี้เกิดซ้ำบ่อยครั้งเข้าไม่ว่าประชาชนจะสนใจที่จะวิพากษ์วิจารณ์หรือไม่ก็ตาม สถานะของสื่อเพื่อประชาชนที่เคยภาคภูมิใจก็อาจสูญเสียความไว้วางใจไปโดยไม่มีวันหวนกลับมาได้อีก

เล่าให้เชื่อ (มากกว่าให้รู้) : ข่าวที่เลือกข้างอย่างมีศิลปะ

เรากำลังอยู่ในยุคที่ข่าวไม่ได้ทำหน้าที่บอกว่าอะไรเกิดขึ้น แต่เป็นการบอกเล่าให้ฟังว่าควรคิดอย่างไรกับสิ่งที่เกิดขึ้น รูปแบบการรายงานข้อเท็จจริงที่เคยถือเป็นหลักการของวารสารศาสตร์ ถูกแทนที่ด้วยการเล่าเรื่องผ่านมุมมองของผู้รายงาน ซึ่งสอดแทรกอารมณ์ น้ำเสียง ท่าที และบางครั้งคืออคติที่แยบยล ในบทวิเคราะห์ของ เรเน่ ฮอบส์ (Renee Hobbs) (2010) การรู้เท่าทันข่าวไม่ได้หมายถึงการเข้าใจเนื้อหาเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการเข้าใจโครงสร้าง การเล่าเรื่อง แรงจูงใจของผู้บอกเล่า และการจัดวางองค์ประกอบของข่าวที่เอื้อต่อการขึ้นนำความคิดอย่างนุ่มนวล ข่าวจึงกลายเป็นเครื่องมือกล่อมเกลาคิดในแบบอำนาจโน้มนำ (soft-power) ที่ไม่จำเป็นต้องแสดงอำนาจอย่างเผด็จการ แต่อาจนำเสนอเผด็จการด้วยโทนเสียงของเศรษฐกิจและเสรีภาพในจินตนาการก็ได้

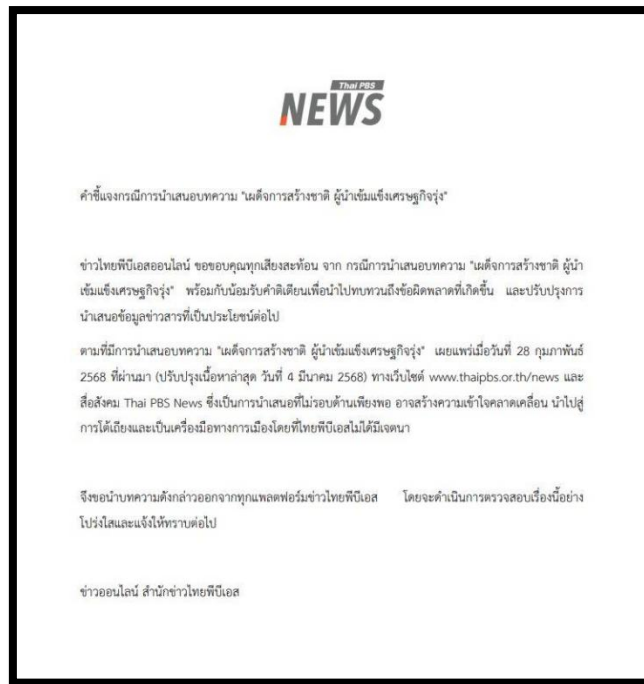
โรเบิร์ต เอ็นต์แมน (Robert Entman) (1993) ชี้ว่า การจัดวางกรอบความคิด (framing) เป็นกลไกสำคัญที่สื่อมักใช้เพื่อขบขันบางมุมมองและละเลยบางมิติของเหตุการณ์ ซึ่งไม่ใช่ความบังเอิญแต่เป็นการเลือกอย่างมีเจตนา กรณีของบทความไทยพีบีเอสที่กล่าวอ้างถึงความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจภายใต้ผู้นำเผด็จการ ก็สะท้อนการจัดวางที่เลือกจะเพิกเฉยต่อผลกระทบทางสิทธิเสรีภาพ การจำกัดเสรีภาพสื่อ (ตนเอง) รวมถึงการละเมิดสิทธิพลเมืองต่าง ๆ เมื่อข่าวหรือข้อมูลชุดหนึ่ง ๆ ถูกเลือกที่จะเล่าเพียงครั้งเดียว ข่าวหรือข้อมูลชุดนั้น ๆ ก็ไม่ต่างอะไรกับคำโกหกที่แต่งหน้าให้ดูดี การรู้เท่าทันข่าวจึงไม่ใช่การแยกความจริงออกจากความเท็จเท่านั้น แต่รวมถึงการมองให้เห็นว่าอะไรหายไปจากเรื่องนี้ และใครได้ประโยชน์จากการหายไปนั้น

ดอล์ฟ ซิลแมนน์ (Dolf Zillmann) (2002) บอกว่า ข่าวจำนวนมากในโลกปัจจุบัน ใช้การกระตุ้นหรือสร้างความเชื่อมโยงกับอารมณ์ของผู้รับข่าวมากกว่าการนำเสนอข้อเท็จจริง เพราะอารมณ์เป็นสิ่งที่ขายได้ และอารมณ์ทำให้คนเชื่อโดยไม่ถาม การเสนอภาพผู้นำเข้มแข็งในภาวะวิกฤติจึงกลายเป็นกลยุทธ์คลาสสิกในการเรียกคืนความไว้วางใจให้กับอำนาจเผด็จการและอุดมการณ์ที่เป็นดาบสองคม โดยไม่ต้องอ้างความชอบธรรมทางประชาธิปไตย บทความของสนับสนุนแนวคิดเผด็จการของไทยพีบีเอส นอกจากจะมองได้ว่าเป็นความสะเพร่าทางเนื้อหาแล้วยังอาจกล่าวต่อไปได้อีกว่าเป็นการเล่นกับความกลัว ความต้องการทางเศรษฐกิจ และความเปราะบางต่อความวุ่นวายทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนยอมจำนนต่อแนวคิดที่ว่า ถ้าเผด็จการทำให้เรากินอิ่มนอนหลับได้ ก็คงไม่เลวร้ายเท่าไรนัก ทั้งที่คำถามสำคัญควรจะเป็น แล้วใครต้องอดเพื่อให้บางคนอิ่ม หรือในขณะที่พวกเราบางคนกำลังอิ่ม ใครอีกคนกำลังได้ประโยชน์จากความอิ่มนี้ ใช้กลุ่มทุนที่อยู่เบื้องหลังเผด็จการหรือไม่

สถาบันข่าวที่ (ไม่) น่าเชื่อถือกับตราประทับของมืออาชีพ

เมื่อบทความที่ขาดการตรวจสอบแหวกมานอกจากสื่อที่ควรจะมีมาตรฐานสูงอย่างไทยพีบีเอส ประชาชนก็จำเป็นต้องตั้งคำถามต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการกลั่นกรองข่าวโดยสิ้นเชิง เคริก ซิลเวอร์แมน (Craig Silverman) (2015) เตือนว่า ในยุคที่ข้อมูลถูกแชร์และบิดเบือนอย่างรวดเร็วบนแพลตฟอร์มดิจิทัล การประเมินแหล่งที่มาและโครงสร้างของข้อมูลคือทักษะสำคัญ แต่ที่น่าหนักใจกว่าข่าวปลอมจากเพจไร้ชื่อ คือข่าวที่แต่งหน้าเรียบร้อยแล้วเดินออกจากประตูหน้าของสถาบันสื่อหลัก ซึ่งปฏิเสธในเชิงนโยบายไม่ได้ว่ามาพร้อมกับตราประทับว่าข้อมูลชุดนี้ถูกวิเคราะห์โดยทีมข่าวมืออาชีพ นั่นต่างหากคือระเบิดที่ร้ายแรงที่สุดต่อระบอบประชาธิปไตย เพราะมันบ่อนทำลายการตรวจสอบเชิงสาธารณะด้วยเสื้อคลุมของความน่าเชื่อถือ

การที่ไทยพีบีเอสออกแถลงการณ์ขอภัยหลังถูกวิพากษ์และรีบลบบทความออกจากทุกแพลตฟอร์ม แม้อาจดูเหมือนการแสดงความรับผิดชอบ แต่ในอีกมุมหนึ่งกลับเปิดโปงระบบภายในของตนเองที่ไม่สามารถป้องกันความผิดพลาดในเชิงเนื้อหาได้ คำว่า “สื่อสาธารณะ” กลายเป็นป้ายราคาที่สร้างความกังขาให้กับประชาชน เพราะหากใช้ภาษาในเชิงเปรียบเปรยของสื่อมวลชนเอง (อ้างถึงใน สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2564; นิรินท์ ยอดแสงรัตน์, 2551) หากสื่อไม่สามารถทำหน้าที่เป็นหมาเฝ้าบ้าน (watchdog) ได้อย่างแท้จริง สื่อก็ย่อมกลายเป็นหมาเชื่อง ๆ (lapdog) ของอำนาจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ท่ามกลางสถานะที่แม้แต่หมาที่ควรเฝ้าบ้านยังมึนงงว่าใครเป็นเจ้าของ การรู้เท่าทันข่าวของเจ้าของบ้านจึงไม่ใช่แค่การตั้งคำถามกับเนื้อหา แต่ต้องตั้งคำถามกับหมาที่เลี้ยงไว้ และอาจขยับไปถามต่อได้ว่า ใครจะได้ประโยชน์เมื่อหมาที่เลี้ยงไว้จำหน้าเจ้าของไม่ได้ ใช้จอร์ปลั่นบ้านหรือไม่

ภาพที่ 2 : แดงการณ้ยอมรับคำติ
ที่มา : <https://shorturl.at/CzVw2>

บทสรุป : รู้เท่าทันข่าวคือการรู้เท่าทันอำนาจ

เมื่อรูปแบบการนำเสนอข่าวสารเปลี่ยนแปลงไป ข่าวสามารถสร้างอารมณ์ สร้างเรื่องเล่า รวมถึงสร้างความเข้าใจใหม่ให้กับกระบวนการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ดังตัวอย่างที่บทความนี้ยกมาแสดงและวิพากษ์ การรู้เท่าทันข่าวด้วยตนเองย่อมเป็นด่านแรกของการปกป้องเสรีภาพของประชาชน การรู้เท่าทันไม่ใช่แค่การมีข้อมูลมาก แต่คือการตั้งคำถามต่อข้อมูลที่ถูกนำเสนอให้ดูดีเกินจริง ท่ามกลางกระแสที่ข่าวลวง ข่าวเชียร์ และข่าวที่ถูกกรองด้วยผลประโยชน์ต่าง ๆ นานา ไหลทะลักเข้าใส่เราอย่างต่อเนื่อง การรู้เท่าทันข่าวจึงไม่ใช่ทักษะเสริม แต่คือเครื่องมือในการเอาตัวรอดในสนามของข้อมูลข่าวสารที่ถูกทำให้กลายเป็นสนามรบทางการเมืองและอุดมการณ์ ผู้เขียนหวังว่าในสนามนี้ คงจะไม่มีผู้ที่หลงเชื่อข่าวที่บรรจุหีบห่อมาอย่างสวยงาม จนยื่นปรบมือให้กับการทำลายเสรีภาพของตนเองโดยไม่รู้ตัว

ผู้เขียน

วิสุทธิ์ เวชวรารณ

นักวิจัย ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

รายการอ้างอิง

นิธินันท์ ยอแสงรัตน์. (2551). Silence of the lamp: หมาเฝ้าบ้าน - อุดมการณ์สื่อ?

<https://prachatai.com/journal/2008/05/16638>

มติชนออนไลน์. (2568). ปริญญา ทวีงไทยพีบีเอส 4 ข้อ เสนอบทความ สนับสนุนเผด็จการ ยันในฐานะ
กัลยาณมิตร ต้องเตือน. https://www.matichon.co.th/politics/news_5075861

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย. (2564). สื่อมวลชน ต้องทำหน้าที่ “หมาเฝ้าบ้าน”.

<https://tja.or.th/view/activities/radio-tja/1333640>

Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211-236.

Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.

Hobbs, R. (2010). *Digital and media literacy: A plan of action*. The Aspen Institute.

Silverman, C. (2015). *Lies, Damn Lies, and Viral Content: How News Websites Spread (and Debunk) Online Rumors, Unverified Claims, and Misinformation*. Tow Center for Digital Journalism, Columbia Journalism School.

Zillmann, D. (2002). The psychology of the appeal of portrayals of violence. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (pp. 179-211). Lawrence Erlbaum.